

hamis fegyvere, hanem a tájékozottság és a becsületes szándék vezesse az új béke megteremtésében.

LÉVAY ENDRE

Erdélyi ritkaságok. Szerkeszti dr. Jancsó Elemér. Minerva kiadás Kolozsvár, 1942—43.

Cs. Szabó László az ország régiségboltjának nevezi Erdélyt, de tovább is megy ennél, amikor az első magyar regény, az első magyar színház és az első magyar forráskutatás bölcsőjét a Szamos mentén és a Maros völgyében jelöli meg. A Királyhágón túli országban a nemzet és a kultúra történetének kiemelkedő eseményeit jelöli meg egy-egy korszak és ezekből a nagy korokból fennmaradt vagy ittfelejtett emlék. A „régiségbolt“ éppen ebben tartogatja legértékesebb áruját a kutatók és gyűjtők számára: itt egy helyen van mindaz, amit másutt az idő szétszórt s hordalékainak vastag kérgével letakart. Csak el kell menni érte, vándorlegény módjára bebarangolni az egész erdélyi „görbeországot“, templomok, kollégiumok és kastélyok környékét, hogy ráakadjanak, s újra meg újra fölszínre hozzák az értékeket. De nem történelmi igazolásul, mert magunk előtt nincs mit igazolnunk, — mások előtt meg hiába igazolunk —, hanem okulásul azoknak, akik tanítást és indítást, ma legszívesebben a magyar multból merítenek.

Erdély multját több mint három évszázad óta temérdek írás örökíti: sommásan és aprólékosan él ezekben a sorokban minden letűnt nagyság, minden letűnt esztendő és nap, csak át kell lapoznunk Szabó Károly „Régi magyar

könyvtár“ című könyvészeti lexikonát és az azóta megjelent könyvészeti köteteket, hogy mindez megvilágosodjék előttünk. Naplók, életrajzok, lírai vallomások, történelmi följegyzések, emlékiratok, tanulmányok régi papíronkon. Jóllehet, hogy így sokak előtt ismertté válik egy-egy régi mű, tanulmánykötet vagy útleírás címe, írójának neve, de az eredeti mű sokak számára továbbra is megközelíthetetlen s a legtöbb esetben „ismeretlen“ marad. A régi magyar írások között még távolabbra kerültek a mai magyarságtól a *kéziratokban* fennmaradt művek, s az alig pár példányszámban kiadott írások. Ki tudja, a magyar mult egy-egy korszakának mennyi értéke rejtőzik bennük? . . .

Dr. Jancsó Elemér, a kitűnő fiatal kolozsvári irodalomtörténész az „Erdélyi ritkaságok“ című könyvsorozat megindításával 1939-ben ennek a szép magyar munkának az elvégzését vállalta Transszilvániában. Azt a célt tűzte ki maga elé, hogy „egyrészt multunk ismeretlen emlékeit kiadva, ezeket a pusztulástól megmentse, másrészt az élő mult föltárásával nemzeti öntudatosításunk ügyét szolgálja“. Szerényhangú bevezetőjében bővebb magyarázatát nem is adja ennek a nagyvonalú, lelkes munkának: beszélnek helyette a sorozat kötetei, amelyek — ezi-deig tizenkét kötetben — XVIII. és XIX. századeleji naplójegyzetek, önéletrajzok, történelmi följegyzések és apró tanulmányok gyűjteményét adják értékes bibliográfiai jegyzetekkel.

A sorozat első kötete *Káli Nagy Lázár színház története*, az erdélyi magyar színjátszás hőskorának rajza. Jancsó Elemér az örökös

kezdeményezések hazájának nevezi Erdélyt ebben a könyvében, s állításának igazát a színház történet minden szakasza igazolja. Káli Nagy Lázár visszaemlékezései 1792-ben, Katona József születésnapján a kolozsvári Rhédeyház báltermében megrendezett színelőadástól 1821-ig, a „Belső-Farkas-utcai Nemzeti Magyar Theatrum“ fölépítéséig az önálló magyar kezdeményezések egész sorát mutatják be. Jancsó bevezetése egyetlen tömör tanulmányba fogja össze, Káli Nagy Lázár pedig terjedelmes emlékiratban tárgyalja az erdélyi társasélet összetartó és példaadó munkájából megerősödött „Magyar Játzó Színt.“ A Rhédeyház szalájától a Farkas-utcai színházig nehéz és rögös volt a „magyar komédiások“ útja, sokkal több küzdelmet, lemondást és vereséget is hozott, mint babért. Káli Nagy Lázár, mint ennek a színtársulatnak egykori igazgatója, maga is többször elkeseredett harcot vívott az országban terelhódító német társulatokkal. A nemzetiségi közönség, — német, szász, román — hol a német, hol a magyar „theatrumot“ támogatta, s ez a versengés — egyrészt már gyűlöletig is fajult —, csak akkor ült el, amikor a kolozsvári magyarság fölépítette a Farkas-utcai Thália-templomot. A hőskor ezzel le is zárult s utána a békés fejlődés korszaka következett el.

Aki a magyar színjátszás történetével foglalkozik s a multszázad színészemlékeit kutatja az ország bármely táján, értékes adatokat talál Káli Nagy Lázár visszaemlékezéseiben és azokban a biográfiai és bibliográfiai jegyzetekben, amelyeket Jancsó Elemér gyűjtött össze a fiatal tudós példaadó szorgalmával.

Az „Erdélyi ritkaságok“ sorozat második kötete Péterfy Károly esztétikáját adja, a további kötetek Ruzitska György visszaemlékezéseit, Bod Péter önéletrajzát, Oroszhegyi Józsa román szemléjét, Lakatos István székelyudvarhelyi leírását, Jánosfalvi Sándor István útinaplóját emeli ki a féledés hamuja alól. Nagyétékű két könyve a sorozatnak Hermányi Dienes József Nagyenyedi Demokritus-a és Bölöni Farkas Sándor nagy magyar utazó és magánvos tudós nyugateurópai utazásának leírása. A sorozat külső címlapjának kerete stílszerűen az első kolozsvári nyomtatvány, Heltai Gaspár 1550-ben megjelent címlapjának hű másolata.

A könyvsorozat igazában szerény keretek között indult, első kötete a szerző kiadásában látott napvilágot, de igénye és ígérete mind szélesebb medret hasít magának. Olvasóközönsége és pártolói ma csaknem 100%-ban Transsylvania lakói, vagy onnan elszármazott erdélyiek, ám biztató jel, hogy írók és könyvbarátok útján holnap vagy holnapután szétszóródik az egész országban. Az erdélyi ritkaságok megőrzésén és az erdélyi mult nagy szeretetén túl talán rokonhangokat is ébreszt majd felvidéki és délvidéki ritkaságok föl kutatására.

LÉVAY ENDRE.

Németh Kálmán: Száz ezer szív sikolt. (A szerző kiadása, Bácsjózseffalva, 1943. 520 l.). Ma a számok és tömegek világát éljük, a legfőbb mérték a teret betöltő erő, s az értékmérő aszerint adja meg egy nemzetnek az őt megillető helyet, hogy mekkora a népessége, mennyi a lélekszáma, milyen termékeny a fajtája és hány bölcsőt ringatnak a nép ott-